

Halmai Péter,
a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, egyetemi tanár

E-mail: halmai.peter@gtk.bme.hu

**POSZT-COVID KILÁBALÁS: KÖZÉPPONTBAN
A KÍNÁLATI OLDAL***

A Covid-19 sokkja a globális és az európai gazdaságot elsősorban a kereslet, a munkakínálat és az ipari kibocsátás, a kínálati láncok, a termékárak, a nemzetközi kereskedelem és a tőkeáramlás összeomlása révén befolyásolta. Gazdasági hatása rendkívül komplex és széles határok között változó (Barro et al., 2020; Boissay et al., 2020). A gazdasági hatások a különböző idődimenziókban eltérő módon hatnak a keresletre és a kínálatra. A hatások tartama a járvány időtartamától, illetve további tényezőktől függ: a kereskedelempolitikáktól, a globalizációs attitűdöktől, a fogyasztói magatartásoktól, a munkamódszerektől és attól, hogy a termelési láncok hogyan állandósulnak. A recesszió időszakában felgyült adósság tartós hatást gyakorol a vállalatokra, a beruházók kockázatterzékelésére és a bankágazatra (például a nem teljesítő hitelek arányának alakulására).

Helyreállási optimizmus

A járvány következtében kialakuló visszaesés rendkívül nagy és hirtelen változást jelentett. Egyedülálló eseménynek nevezhető, mert a gazdasági teljesítmények szándékos csökkentése közegészségügyi kötelezettségekből származott, nem ciklikus felesleg felgyűléséből. Ez a helyzet a központi bankoknak és a fiskális hatóságoknak olyan lehetőségeket nyújt, amelyek tipikus recessziók esetében nem állnak rendelkezésre. Mindez egyúttal kihívásokat jelent a leghatékonyabb politikai eszközök megválasztására. Például, milyen intézkedések lehetnek hatékonyak az aggregált kereslet támogatása tekintetében, a kínálati korlátozások és a távoltartási intézkedések helyzetében; milyen intézkedések segíthetik a kínálati kapacitások megőrzését, stb.

A helyreállítás nem függ olyan kiigazító fázistól, amelynek révén először az előző ciklust vagy a strukturális többleteket korrigálni kellene. Általános volt a remény,

* A tanulmány az MTA Post Covid Program 2021 Elkerülhető-e a korszakos stagnálás a poszt-Covid időszakban? című kutatási témája (PC-2022-1) keretében készült.

<https://doi.org/10.47630/KULG.2022.66.1-2.58>

hogy a helyreállítás hamarabb megkezdődhet, mint a szokásos recessziók időszakában. A távortartási intézkedések („hibernáció”) megszüntetése után a „felmelegítés” – a „helyreállási optimizmus” bizonyos szintjével együtt – kevésbé bonyolultnak tűnt.

A GDP-helyreállítás sebessége szorosan összefügg a korlátozások időtartamával és azok összetételével. Tartós korlátozások esetén egyre több vállalat találkozhat likviditási, sőt szolvenciaproblémákkal, s akár csődbe is kerülhet. Egyre több munkavállaló veszítheti el az állását, s egyre több kárt elszenvedett eszköz nehezedhet a banki mérlegekre. Minél hosszabb ideig kell a fiskális hatóságoknak életben tartaniuk a vállalatokat, annál lényegesebbé válhatnak az adósság fenntarthatóságának a kérdései. Népszerű politikának tűnhetett a korlátozások ignorálása a járvány újabb hullámai során.

A járvány első hulláma időszakában igen optimista elképzelések fogalmazódtak meg a remélt gyors kilábalásról és az azt követő időszak gyors növekedéséről. Ám a Covid–19 újabb hullámai a *permanens sokkok sorozatát* eredményezték. A kilábalás megindult, azonban az emelkedés az Európai Unióban tagállamonként differenciált és nem feltétlenül egyenes vonalú. Egyre inkább világossá válik: az aggregált kereslet ösztönzése nem helyettesíti a hatékony kínálati oldali politikákat. Ugyanakkor a 2020 második felétől kialakult különféle szűk keresztmetszetek az Európai Unió gazdaságában növekvő módon ránehezedtek a növekedésre. A kínálati oldal egyre inkább a figyelem középpontjába került.

Kínálati oldali szűk keresztmetszetek

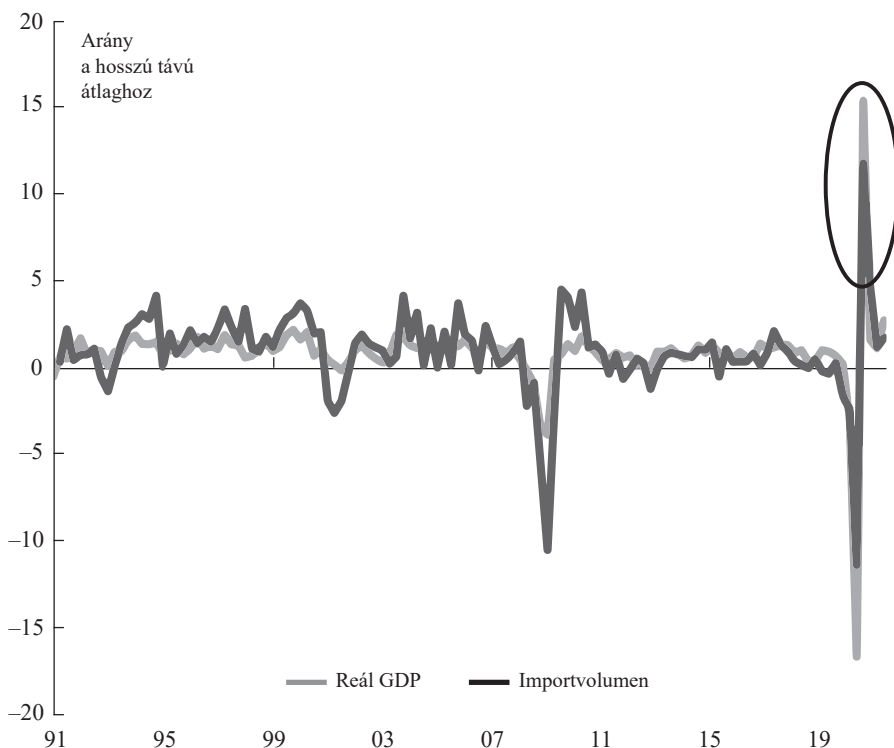
A globális kereslet kivételesen gyors helyreállása 2020 második felében a járvány visszatartását célzó korlátozó intézkedések által legyengített kínálattal került szembe. Mindez alapvető ágazatokat érintett: a globális logisztikai szektort, a nyersanyagok termelését és a mikroprocesszorok előállítását. Természeti csapások sorozata, a járvány miatt elrendelt lezárások és a növekvő munkahiány a különböző ágazatokban és régiókban továbbra is alapvető kínálati oldali problémákat okozott 2020 második felében és 2021-ben. Következésképpen 2020 második felétől különféle szűk keresztmetszetek alakultak ki, amelyek megzavarják a globális kínálati láncok működését, növekvő módon ránehezedve a 2021. évi érzékelésre és növekedésre. E legfontosabb szűkületek:

- *logisztikai zavarok* a szállítási ágazatokban, főképpen a lezárást követő újraindítás után a növekvő kereskedelmi forgalomban kulcsfontosságú csatorna, a konténerek hajókon történő szállítása területén;

- *mikroprocesszorok* előállítása, amely magasan ciklikus ágazat, s amelyet egyidejűleg érintett a megrendelések emelkedése és a kapacitások szűkülése;
- *nyersanyagok*: fémek, fa, energia (például földgáz és egyéb energiahordozók, ahol a nagymértékben megnövekvő kereslet, egyidejűleg a kínálat megroppanása rendkívül erőteljes árnövekedéssel járt együtt).

1. ábra

Negyedéves reál GDP és importnövekedési ütem a fejlett gazdaságokban

Forrás: EC, 2021

A szállítás, a félvezetők és a nyersanyagok előállítása területén kialakult szűk keresztmetszetek a globális helyreállítás kivételesen, szinte példa nélküli gyors ütemét tükrözik. Ez különösen a fejlett gazdaságokra érvényes: a gazdasági növekedés üteme körükben 2020 harmadik negyedévében összességében 9,3 százalék volt (a korábbi, historikus átlag tizenhatszorosa, lásd *1. ábra*).

Ezt az erős helyreállást tükrözve a globális termékkereslet 2020 nyaratól kiemelkedő ütemben emelkedett (amit a fogyasztói preferenciák erőteljes, a kontaktintenzív szolgáltatások célzott korlátozására is reagáló jelentős eltolódása egészített ki). Előbbieknek megfelelően a fejlett piacgazdaságok importja 2020 harmadik negyedévében igen gyors ütemben (a historikus átlag tizenháromszorosával) nőtt, előmozdítva a kilábalást. Nem meglepő módon a keresletnek ez a gyors növekedése a különböző piacokon és ágazatokban hamar a kínálati kapacitások korlátaiba ütközött (a szállítástól a ritkaföldfémekig terjedően). Adottnak tekintve az élénk globális tevékenységet, e problémák tovább halmozódhatnak. Esetenként 2021 után is súlyosbodhatnak, erősítve a kapacitások összeroppanását az egyedi piacokon.

Ezek a hiányosságok és szűk keresztmetszetek lényegesen befolyásolhatják a globális kínálati láncok működését (Baldwin & Freeman, 2020), a teljes gazdaságra kiterjedő árnyomással egyidejűleg egyre inkább ránehezednek a feldolgozóipari tevékenysége (Zhang, 2021).

Hatás az európai gazdaságokra

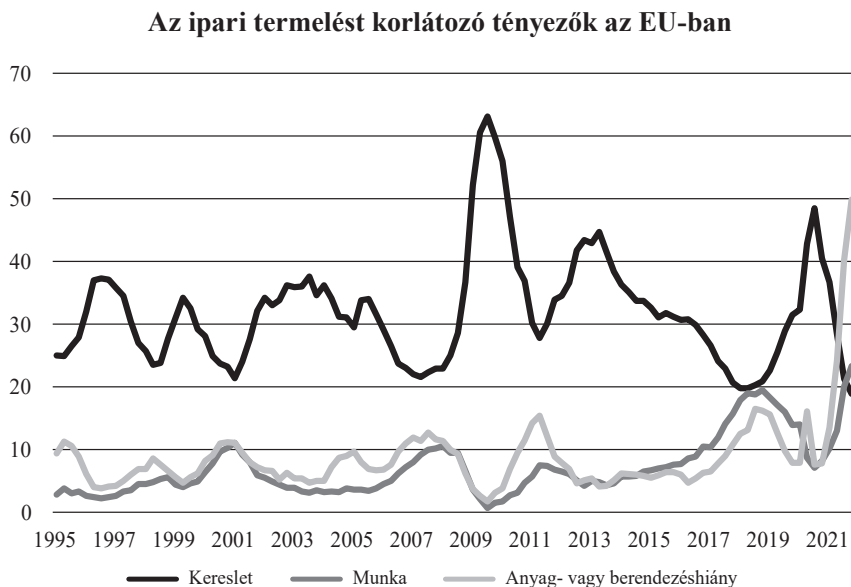
Az Európai Unió üzleti és fogyasztói áttekintései (Business and Consumer Surveys, BCS) szerint az anyag- és berendezéshiány jelentősége 2021 során erőteljesen nőtt, az ipari termelést korlátozó legfontosabb tényezővé vált a kereslethiány helyett.¹ (Lásd 2. ábra.) Az építőipar területén pedig a munkahiány után a második legfontosabb korlátozó tényezővé vált.

A szigorú hiányok által érintett ipari ágazatok 2021 tavaszától általában szerényebb dinamikát mutatnak. Országspecifikus paneladatokkal folytatott regressziós elemzések szerint erős negatív kapcsolat áll fenn a hiány és a kibocsátási teljesítmény között. A hiány által legsúlyosabban érintett ágazatok jelentették leginkább a kibocsátás csökkenését a 2021. május–július közötti időszakban.² (EC, 2021)

A tartós és súlyosbodó kínálati oldali szűk keresztmetszetek hatására a termelők eladási áraik növelésére kényszerülnek. A 2021. októberi BCS-eredmények valóban pozitív kapcsolatot jeleznek a hiányok súlyossága és az eladási árakra vonatkozó várakozások között.

¹ 2021 negyedik negyedévében a magyar iparvállalatok 30 százaléka számára az alapanyag és/vagy a kapacitáshiány jelentett növekedési korlátot. Ez a legmagasabb arány, amelyet 1999 óta mértek. Mindez azt jelzi: az inputok hiánya a magyar gazdaságban is már rendszerszintű problémát képez.

² A lineáris regresszió alapját országszektor paneladatok képezték.

Forrás: saját szerkesztés a Business and Consumer Surveys (BCS) adatbázisa alapján.

Az uniós gyártási folyamatokban – a szektorok és az országok között fennálló sűrű egymás közötti kapcsolatokat adottnak tekintve – a kínálati hiányoknak nemcsak egyszeri, hanem hullámzó, folyamatos hatásuk is van a teljes gazdaságban. A szimulációk által is jelzett, határokon tovagyűrűző hatások az unión belüli kapcsolatok jelentőségét jelzik a sokk megnövekedésében (EC, 2021).

Változások a globális értékláncokban

A megfigyelt hiányok tovább fűtötték az offshore termelés lehetséges visszatelepítéséről folytatott vitákat. Már a krízis előtt néhány vállalat (főleg a feldolgozóipar területén) visszahozta egyes termelési tevékenységeit Európába és Amerikába. Ennek egyfelől szándékos stratégia lehetett az oka. (Például emelkedő termelési költségek a fejlődő gazdaságokban, emelkedő kockázatok a globális kínálati láncok vagy a szellemi tulajdon területén, digitalizáció és robotizáció a hazai gazdaságban.) A másik lehetséges ok az addigi offshoring stratégia esetleges érzékelt hiányossága.

(Például minőségi problémák, nehéz hozzáférés a nyersanyagokhoz és a helyi, képzett munkaerőhöz.)

A közbülső inputok kereskedelmi áramlása értékének aránya a globális értékláncokban a végső kibocsátáshoz képest 2011 óta mérsékelten csökkent (OECD, 2020). Ugyanakkor az Európai Unióban a közbülső termékek exportja a globális pénzügyi krízis óta a GDP arányában továbbra is növekedett, különösen az unión belül. (Canton et al., 2021)

A járvány megtépázta a globális értékláncokat. Rávilágított Európa függőségére a korlátozott számú szállítóktól egyes meghatározott termékek és nyersanyagok tekintetében. A nemzetközi termeléshez társuló kockázatokra figyelemmel felmerül: a globális értékláncok váljanak rugalmasabbá, diverzifikálva kínálati bázisukat és/vagy visszaszervezve egyes tevékenységeket (OECD, 2020; Javorcik, 2020). Európában is viták indultak, hogyan csökkentsék ezt a függőséget bizonyos stratégiailag fontos termékek esetében a nemzetközi kereskedelmi partnerektől.

Az Európai Központi Banknak az euróövezeti vezető vállalatokról szóló legutóbbi áttekintése szerint rövid távon e visszaszervezési szándék viszonylag ritka. A kockázatok jobb menedzselése céljából néhány vállalat a kínálati láncban további diverzifikációt alkalmaz (illetve tervez), kombinálva a hazai kínálatot az offshoringból és a nemzetközi kereskedelemről eredő lehetőségekkel.

A visszatelepítéssel kapcsolatos óvatosság fő oka a jelentős hatékonysági költség. A globális értéklánc rugalmasságának a kulcsa nem a termelés helye, hanem – amikor arra szükség van – a termelés felfuttatásának globális képessége. Gazdasági sokk esetében a nemzetközi termelőhálózatokhoz történő hozzáférés aktuálisan segítheti a vállalatok és az országok gyorsabb helyreállítását (OECD, 2020).

Ugyanakkor számos gazdasági, szociális és politikai fejlemény formálja újra a globális termelési folyamatokat. Néhány új technológia (az automatizálás; az aditív manufacturing – 3D-s nyomtatás) egyes termékek tekintetében potenciállal rendelkezik az árukereskedelem csökkentésére, ám egyidejűleg előmozdíthatják a szolgáltatáskereskedelem növekedését. A fogyasztói preferenciák a lokális és fenntartható fogyasztás irányába mozdulnak el, erősítve a regionalizációs folyamatokat.

Bizonyos fejlemények kifejezetten kedvezők a globalizáció számára. Például a digitális eszközök megnövekedett alkalmazása a Covid–19 járvány reakciójaként megkönnyítette a szoros munkát a távoli szolgáltatást nyújtókkal és a szakértőkkel. Ezáltal pedig megnövelte a szolgáltatások offshoringját és outsourcingjét, kiszervezését.

Tartós kínálati oldali hatások lehetősége: a növekedési potenciál alakulása

A politikai súlypont a vészhelyzeti támogatásból fokozatosan a kilábalás fenntartása irányába tolódik el. A cél közvetlenül a koronavírus-járvány társadalmi hatásainak enyhítése. Valójában középtávon a potenciális növekedés emelése a cél. Annak révén az európai gazdaságok és társadalmak fenntarthatóbbak, reziliensebbek lehetnek, jobban felkészülhetnek a zöld és digitális átalakulás lehetőségeire.

Minél hosszabb ideig tart a járvány, annál nehezebb elkerülni a következő éveket is terhelő károkat. A járvány okozta krízis miatt bekövetkező állandó kibocsátási és munkapiaci veszteségek teljes terjedelme bonyolultan jelezhető előre (lásd részletesen Bodnár et al., 2020). A múltbeli járványok nem nyújtanak megfelelő segítséget az elemzéshez, mert azok nagyrészt lokalizált események voltak, nem hasonlíthatók össze a nagy globális járvánnyal (Donadelli et al., 2021). Továbbá, a kormányzati támogatási intézkedések szignifikáns mértékben enyhítették a járvány negatív hatásait a vállalatok és a munkavállalók tekintetében. A krízis nyomai csak akkor válnak láthatóvá, ha a gazdaság ismét megnyílik, s a politikai támogatás megszűnik.

Ugyanakkor a krízis kölcsönhatásba kerülhet az egyébként is érvényesülő főbb irányzatokkal, például a digitalizációval, a zöld átmenettel és a globális értékláncok változásával. A járvány egyes irányzatokat felerősíthet, növelheti vagy előre hozhatja a hatásukat.

A kínálati oldal fő tényezőit érintő közvetlen hatások

A krízis mérsékelheti a tőkeakkumulációt. A csökkenő kereslet és az emelkedő bizonytalanság révén a járvány okozta krízis csökkentette a beruházási szándékot, tartós hatást gyakorolhat a potenciális kibocsátásra. Reális kockázat, hogy a vállalati szorongás magas szintje a beruházások további szűküléséhez vezet. E tekintetben fontos a krízis következményeinek kivédése a vállalatok szolvenciája és a csődök vonatkozásában. A politikai intézkedések eddig megvédték a vállalatokat a Covid-19 okozta inszolvenciától. Ám a vállalati csődök nagyságát a vészhelyzeti politikai intézkedések utáni időszakra nehéz előrejelezni.

Munkapiaci hatások, növekvő egyenlőtlenség. Mivel a krízis különösen a munkaintenzív ágazatokban volt kemény, munkapiaci hatása más (pénzügyi) krízisekkel összehasonlítva különösen erős lehet. A foglalkoztatási veszteségek tartósabbá válása függhet a korlátozásokkal sújtott tevékenységek újraindításának a sebességétől és a dolgozók ágazatok és vállalatok között szükséges reallokációjától. A járvány ha-

tására a munkakínálat tartósan csökkenhet, aminek a képességek avulása, a dolgozók elbátortalanodása (átfogóan: a hiszterézis) a következménye. Hasonló hatású továbbá a korábbinál korlátozottabb globális migrációs folyamat a fejlett országokban. Ugyanakkor a krízis még bonyolultabbá teheti a fiatalok belépését a munkapiacra. Az automatizálás, különösen az iparban, és a távmunka szélesebb alkalmazása állandóan csökkentheti a keresletet bizonyos alacsonyán fizetett foglalkozások iránt, súlyosbítva a jövedelmi egyenlőtlenségeket (Bergeaud & Ray, 2021; Autor & Reynolds, 2020).

Teljes tényezőtermelékenység. A válság számos úton befolyásolhatja a teljes tényezőtermelékenységet. Erőforrásokat tarthat a nem produktív szektorokban, például ha a támogatások nem életképes vállalkozásokat tartanak életben, vagy a termelékeny erőforrások reallokációja a gyorsan növekvő ágazatokba időt vesz igénybe. A kutatásra és fejlesztésre fordított alacsonyabb kiadások miatt mérséklődhet az innováció, a magánszektorban a megnövekedett bizonytalanság is visszafoghatja azt. A globális értékláncok zavarai a krízis után szintén akadályozhatják az innovációt és a tudás országok közötti tovaggyűrűzését. Továbbá, hosszabb távon az elhúzódo iskolabezárásoknak negatív hatásuk lehet a jövő emberi tőkéjére. Ugyanakkor a krízis meggyorsította a digitális technológiák alkalmazását, ami előmozdíthatja a gazdaság strukturális átalakulását, s pozitívan járulhat hozzá a teljes tényezőtermelékenység növekedéséhez.

Digitális átalakulás: potenciális lehetőség a Covid–19 krízisben

A digitális technológiák erőteljes terjedése a Covid–19 válság egyik alapvető jellemzője. E technológiák számos ágazatban sikeresen enyhítették a távolságtartási intézkedések hatásait. A krízis jelentős mértékben felgyorsította a digitális átmenetet. Megnövelte a keresletet a digitális technológiák, a távmunka, a videokonferenciák, az online oktatás, az automatizálás, az adatelemzés, az e-kereskedelem és az otthoni szórakoztatás iránt. A fő irányzatok (mindenekelőtt a távmunka növekvő aránya) valószínűleg a későbbiekben is fennmaradnak. Barrero et al. (2021) becslése szerint az összes munkaóra mintegy 20 százaléka permanens módon online lehet.

A Covid–19 által felgyorsított digitális átmenet potenciálisan jelentős ágazati transzformációkat mozdíthat elő. Az infokommunikációs ágazat várhatóan erősíti a kulcsszerepét. Más ágazatokban, például a nagy- és kiskereskedelemben valószínűleg alapvető újrastrukturálódás és a kínálati lánc újjászerveződése mehet végbe.

A digitális átalakulás felgyorsulása szignifikáns termelékenységi javulást generálhat. Egyes ágazatok valószínűleg másoknál nagyobb előnyhöz juthatnak. Például a feldolgozóipari ágazatok közvetlenül és közvetve is nyerhetnek a digitalizációból: a termelési folyamat automatizálása révén nőhet a termelékenység, ugyanakkor a digitalizáció előmozdíthatja a folyamatban lévő szervizifikációt és a nemzetközi piacokra történő kijutást.

A digitális transzformáció irányzatainak időre van szükségük a kibontakozáshoz. A digitalizáció ellenére a munkatermelékenység az elmúlt évtizedekben stagnált. Ez egyfelől paradoxon, másfelől azonban tükrözi a tényt, hogy a digitális technológia alkalmazása és a termelékenység közötti kapcsolat komplex összefüggérendszer. Különösen nagy a jelentősége a kiegészítő beruházásoknak: a termelési struktúrák reorganizációjának; új üzleti modellek, a digitális gazdasághoz szükséges képességek, valamint a versenyt támogató és az erőforrások hatékony reallokációját előmozdító kiegészítő politikák kifejlesztésének (lásd Gal et al., 2019).

A lehetőségek nem léteznek kihívások nélkül. A gyorsabb digitális átalakulás a piaci erő növekedése vagy a potenciális munkapiaci illeszkedéshiányok miatt politikai dilemmákat vethet fel. A digitális technológiákat alacsony reprodukciós költségek és erős hálózati hatások jellemzik. Ezek a jellemzők előmozdíthatják a „nyertes viszi a legtöbbet” dinamikát, potenciálisan csökkentve a versenyt egyes piacokon. A nagy- és kiskereskedelmi ágazatban a digitális eszközökbe történő beruházás képessége várhatóan növelheti a nagy méretű kiskereskedelmi vállalatok piaci erejét. Az automatizált technológia és a távmunka gyorsabb terjedése a szolgáltató ágazatban tovább növelheti a keresletet a magasan képzett, magas bérrel foglalkoztatható munkaerő iránt, aminek árnyoldala, hogy képzettség alsó szintjeit kevesebb álláshely és alacsonyabb bér jellemzi. Képzettségi rések és munkapiaci zavarok alakulhatnak ki hatékony újraképzési és képzést erősítő programok hiányában. (Ez utóbbiak célja a más ágazatokba átkerülő és/vagy a korábbiól – például az ágazatban ismert rutinfeladataiktól – eltérő munkát végző dolgozók támogatása.) A jelzett tendenciák szerinti munkapiaci zavarok ugyancsak politikai kihívást képeznek, különös tekintettel a jövedelemelosztási és regionális egyenlőtlenségekre. E dinamikák szintén a fennmaradó képzettségi (például digitális) rések kezelésének az igényét húzzák alá.

A potenciális növekedés alakulása

A termelésifüggvény-megközelítésen alapuló szimulációk³ szerint 2020–2021-ben az EU-15 évi potenciális növekedési üteme alig a fele az Egyesült Államokénak. Az eltérés döntő részét a termelékenységnövekedés eltérő dinamikája magyarázza. Ugyanakkor az Európai Unió U5 országcsoportjának (Írország, a skandináv államok és Ausztria) a potenciális növekedési üteme 2014-től folyamatosan, s a Covid-krízis időszakában is némileg felülmúlja az amerikai dinamikát, a termelékenység dinamikája pedig hasonló hozzá. (Azon belül a tőkefelhalmozás hatása az amerikai, míg a teljes tényezőtermelékenysége az U5 esetében magasabb némileg.) A potenciális növekedés dinamikája a szimulációk szerint 2022 és 2025 között ismét a 2015–2019. évi szinten alakulhat (lásd 3. ábra).

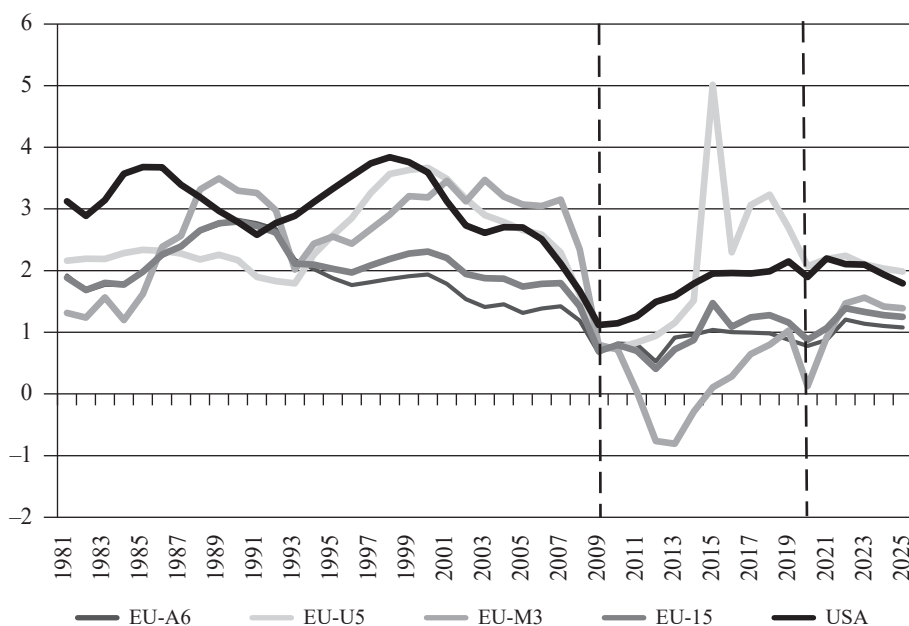
A „*fejlett*” uniós tagállamok⁴ évi potenciális növekedési üteme 2009-től jóval meghaladta a mediterrán tagállamok (M3, azaz Portugália, Spanyolország és Görögország) hasonló dinamikáját. E *divergencia* komoly zavarokat jelzett az euróövezet működése, kívánatos homogenitásának hiánya tekintetében. Az eltérés és a divergencia a Covid-krízis időszakában is fennmarad. Annak döntő oka a termelékenység kedvezőtlen alakulása. Az M3 2022 és 2025 között ismét eléri a „*fejlett*” uniós tagállamok potenciális kibocsátásának átlagos dinamikáját. Konvergenciakapacitás azonban a mediterrán tagállamok tekintetében a legutóbb jelzett időszakban sem mutatható ki.

A bemutatott szimulációk szerint a *potenciális növekedés dinamikája a Covid-krízis miatt nem csökken tartósan*. 2022-től az Európai Unióban és a vizsgált fő országcsoportok átlagában ismét a 2020 előtti szinten alakulhat. Ugyanakkor a Covid-krízis *tartós szinthatást* okozhat. E veszteség a krízist követő években a szimuláció alapfeltevései (köztük változatlan politikák) mellett nem dolgozható le.

³ A tanulmány alapját képező mennyiségi elemzés keretében két *fő dimenzió* került áttekintésre: egyrészt hosszabb adatsorok alapján a „*régi*” (2004 előtti) EU15 tagállamok, másrészt a 2004–2007. évi bővülés utáni EU27-ek, s azokon belül egyes releváns országcsoportok potenciális növekedési folyamatai és modelljei. A számítások alapját az EPC OGWG-panel adatai képezték. Halmai (2021)

⁴ EU15-tagállamok az M3 és Olaszország nélkül.

A potenciális növekedés alakulása az EU-15-ben, annak országcsoportjaiban, illetve az Egyesült Államokban

Megjegyzés:

EU-A6: Belgium, Németország, Finnország, Olaszország, Luxemburg, Hollandia

EU-U5: Ausztria, Dánia, Finnország, Írország, Svédország

EU-M3: Görögország, Spanyolország, Portugália

EU-15: „Régi” tagállamok

„Alkotó rombolás” versus hiszterézis

A potenciális növekedés meghatározó strukturális tényezője *a termelékenység, döntően a teljes tényezőtermelékenység növelése* lehet. Alapvető kérdés: milyen tartós hatást gyakorolhat a Covid-sokk a termelékenység növekedésére?

A krízisek tisztító, a szerkezeti átalakulást és az erőforrások reallokációját kikényszerítő hatásaik révén új esélyt, új lehetőséget nyújthatnak az innovációk, *a teljes tényezőtermelékenység növekedése számára*. A pályafüggés a szereplőket szuboptimális viselkedésbe zárhatja be. Ezek megtörésére, újraoptimalizálás kikényszerítésére csak nagy sokkok lehetnek képesek. (Ez az átalakulás J. Schumpeter kifejezésével „alkotó rombolás”). A Covid-19-krízis következtében az otthoni munkavégzés térhódí-

tása; új technológiák létrehozása; létező technológiák alkalmazása és diffúziójának gyorsítása; a termelés és a fogyasztás modelljeinek szerkezeti átalakulása egyaránt az újrastrukturálás lényeges elemei lehetnek. Az mRNS vakcinák további innováció hullámát indíthatják el. Új gyógyszerek felfedezése, a digitális és zöld átmenet felgyorsulása egyaránt a teljes tényezőtermelékenység gyorsabb növekedése lehetőségét erősíthetik.

Ugyanakkor az is lehetséges, hogy az átmeneti sokk permanens hatást gyakorol a dinamikus rendszer hosszú távú egyensúlyára. Ez a munkaerővel összefüggésben már jelzett *hiszterézis* esete. Ha a recesszió a hosszú távú növekedés hajtóerőire gyakorol hatást, akkor tartós hegek maradnak a gazdaságon. A kibocsátás pedig már nem tér vissza a krízis előtti trendhez.

Ideiglenes sokkok számos csatornán keresztül gyakorolhatnak tartós hatást:

- *hiszterézis a humán tőke területén*: állásvesztés, tartós kiszorulás a munka-piacról; az emberi tőke mérsékeltebb akkumulációja (kiesett tanítási órák, a humán tőke értékes vállalatspecifikus károsodása), stb.;
- *a fizikai, illetve az immateriális tőke romló akkumulációja*;
- *a bizalom megrendülése, a piaci szereplők elbizonytalanodása*, kisebb kockázatvállalás a háztartási pénzügyekben és a portfólió-allokációs döntésekben, a vállalati beruházásokban, tartósan magas megtakarítás és alacsony beruházás a gazdaságban;
- az előbbieket miatt *az innováció és a reallokáció mérséklődő dinamikája*;
- *zombifikáció*: profit nélküli vállalatok, bankok kialakulása alacsony részvénypiaci értékeléssel és adósságszolgálati nehézségekkel.

Következtetések

Az Európai Unióban a kínálati hiányoknak nemcsak egyszeri, hanem hullámzó, folyamatos hatásuk is van a teljes gazdaságban. Lényegesek az egyes tagállamok közötti tovagyrúzó hatások. A termelési inputok hiánya együttesen lényeges negatív mértékben befolyásolhatja a kibocsátást és a gazdaság kilábalását.

A járvány katalizátorként működhet a *hosszabb távú strukturális változások*ban, mindenekelőtt a zöld és a digitális átmenetben. A digitális átmenet felgyorsulása már érzékelhető valamennyi ágazatban. Ugyanakkor az egyes ágazatokban az átmenet gyorsasága eltérő. Egyes ágazatok (például az infokommunikációs) lényeges mértékben bővíthetnek. Más ágazatokban szignifikáns változások mehetnek végbe szervezeti struktúrájukban (például a kiskereskedelemben) és/vagy a termelési

modellekben (például az iparban). Ebben a tekintetben a Covid–19-krízis egyúttal új lehetőségeket is megnyithatott. Ám ezekkel egyidejűleg a koncentrációból és a megnövekedett béregyenlőtlenségekből, illetve képzettségi részből – különösen a szolgáltatási ágazatban – új problémák is keletkezhetnek. Ez utóbbiak kezelése politikai akciókat igényelhet.

Alapvető jelentőségű *az erőforrások reallokációja a dinamikus ágazatok irányába*. Számos ágazat az elérhető munkakínálat korlátaiba ütközik. A kilábalás időszakában a támogatási intézkedések visszavonása után felgyorsulhat a reallokáció.

A gazdaságpolitika alapvető feladata a kilábalás során és azt követően is a tőke és munkaerő hatékonysági alapú reallokációjának előmozdítása vonzó üzleti környezet, modern közigazgatás, hatékony vállalati szolvenciaszabályozás, tisztességes és átlátható adó- és jóléti rendszerek révén. A munka reallokációja elősegíthető a dolgozók szakmai átképzése céljából a képzésbe történő beruházás és a foglalkoztatási szolgálatok modernizációja⁵ révén.

A tartós kínálati oldali hatások lehetősége a növekedési potenciál elemzését igényli. A Covid-krízis *a potenciális növekedésben tartós szinthatást* okozhat. Ez a veszteség a krízist követő években változatlan politikák fennállása esetén nem dolgozható le. Lényeges további, a növekedési potenciált veszélyeztető kockázatok is körvonalazhatók.

Ugyanakkor a Covid-sokk lényeges hatást gyakorolhat a termelékenység növekedésére. Egyfelől a krízis tisztító, a szerkezeti átalakulást és az erőforrások reallokációját kikényszerítő hatása révén új esélyt, új lehetőséget nyújthat az innovációk, *a teljes tényezőtermelékenység növekedése számára*. Másfelől lehetséges, hogy az átmeneti sokk permanens hatást gyakorol, azaz *hiszterézis* lép fel a növekedési potenciál kulcsfontosságú tényezőinél. A poszt-Covid-időszak kulcsfontosságú kérdése: az „alkotó rombolás” vagy a hiszterézis hatása lesz-e meghatározó. E folyamatok alakulására lényeges hatást gyakorolhatnak a piac hatékonyabb működését, a termelékenység növelését célzó európai és tagállami strukturális reformok, szakpolitikák.

Hivatkozások

Autor, D. & Reynolds, E. (2020). *The nature of work after the COVID crisis: Too few low-wage jobs*. The Brookings Institution. Letölthető: https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2020/08/AutorReynolds_LO_FINAL.pdf

⁵ Magas minőségű munkahely-keresési szolgáltatások érdekében, a változó munkapiaci feltételekre reagáló modern munkapiaci intelligenciát és intézményeket kiépítve.

- Baldwin, R. & Freeman, R. (2020). Supply Chain Contagion Waves: Thinking Ahead on Manufacturing Contagion and Reinfection from the COVID Concussion. *VoxEU.org*, 1 April. Letölthető: <https://voxeu.org/article/covid-concussion-and-supply-chain-contagion-waves>
- Barrero, J. M., Bloom, N., & Davis, S. J. (2021). *Why Working from Home Will Stick*. NBER Working Paper, No. 28731, April. Letölthető: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w28731/w28731.pdf
- Barro, R. J., Ursúa, J. F., & Weng, J. (2020). *The coronavirus and the Great Influenza Pandemic: lessons from the 'Spanish flu' for the coronavirus' potential effects on mortality and economic activity*. NBER Working Paper, No. 26866, March. DOI 10.3386/w26866 Letölthető: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w26866/w26866.pdf
- Bergeaud, A. & Ray, S. (2021). *The economic transformations linked to teleworking*. Banque de France, Eco Notepad, No. 199. Letölthető: https://blocnotesdeleco.banque-france.fr/sites/default/files/billet_199_ve.pdf
- Bodnár, K., Le Roux, J., Lopez-Garcia, P., & Szörfi, B. (2020). *The impact of COVID-19 on potential output in the euro area*, *ECB Economic Bulletin*, Issue 7, pp. 42–61. Letölthető: https://www.ecb.europa.eu/pub/economic-bulletin/articles/2020/html/ecb.ebart202007_01~ef0a77a516.en.html
- Boissay, F. & Rungharoenkitkul, P. (2020). Macroeconomic effects of Covid-19: an early review. *BIS Bulletin* 7, April 17. Letölthető: <https://www.bis.org/publ/bisbull07.pdf>
- Canton, E., Colasanti, F., Durán, J., Garrone, M., Hobza, A., Simons, W., & Vandeplas, A. (2021). *The Sectoral Impact of the COVID–19 Crisis: An Unprecedented & Atypical Crisis*, EU Economic and Financial Affairs, Economic Brief 69. Letölthető: https://ec.europa.eu/info/system/files/economy-finance/eb069_en.pdf
- Donadelli, M., Ferranna, L., Guffler, I., & Paradiso, A. (2021). Using past epidemics to estimate the macroeconomic implications of COVID-19: A bad idea! *Structural Change and Economic Dynamics*. 57(C), 214–224. DOI: 10.1016/j.strueco.2021.03.002
- European Commission (2021). *European Economic Forecast Autumn 2021*. European Economy Institutional Paper 160, DG ECFIN, Brussels. Letölthető: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/economy-finance/ip160_en_0.pdf
- Gal, P., Nicoletti, G., Renault, T., Sorbe, S., & Timiliotis, C. (2019). *Digitalisation and productivity: In search of the Holy Grail – Firm-level empirical evidence from EU countries*, OECD Economics Department Working Papers No. 1533. <https://doi.org/10.1787/5080f4b6-en>
- Halmi, P. (2021). COVID-crisis and economic growth: Tendencies on potential growth in the European Union, *Acta Oeconomica* 71(S1), 165–186. <https://doi.org/10.1556/032.2021.00034>
- Javorcik, B. (2020). Global supply chains will not be the same in the post-COVID-19 world. In Baldwin, R. E. & Evenett, S. J. (eds.). *COVID-19 and Trade Policy: Why Turning Inward Won't Work*. CEPR Press, pp. 111–116.
- Kataryniuk, I., del Rio, A. & Sanchez Carretero, C. (2021). *Euro area manufacturing bottlenecks*, Banco de España, Economic Bulletin 3. Quarterly report on the Spanish economy. Letölthető: <https://www.bde.es/f/webbde/SES/Secciones/Publicaciones/InformesBoletinesRevistas/BoletinEconomico/Informe%20trimestral/21/Recuadros/Files/be2103-it-Box3.pdf>
- OECD (2020). *COVID-19 and global value chains: Policy options to build more resilient production networks*, *OECD Policy Responses to Coronavirus*, 3 June. Letölthető: https://read.oecd-ilibrary.org/view/?ref=134_134302-ocsbti4mhl&title=COVID-19-and-Global-Value-Chains-Chains-Policy-Options-to-Build-More-Resilient-Production-Networks
- Zhang, H. (2021). The impact of COVID-19 on global production. *VoxEU.org*, 16 November. Letölthető: <https://voxeu.org/article/impact-covid-19-global-production>